

כשרות החלב ברפת הישראלית לעומת כשרותה בחו"ל

הרב זאב ויטמן - תנובה

לנוכח תוכניות הממשלה להגדיל את יבוא מוצרי החלב מחו"ל, יש מקום לבחון גם את ההיבט הכשרותי שיש לצעד כזה ולהשוות את כשרות החלב בארץ לעומת כשרותו בחו"ל.

ניתוחי פרות

מסיבה זו אנו מקפידים מאוד להשגיח בעת נתוחי הפרות, על מנת לוודא שהניתוח נעשה באופן שאיננו מטריף ופוסל את הפרה (למשל, כתוצאה מנקב שנעשה בקיבה). וזאת, כדי שחלב הפרה כמו גם בשרה לא יאסרו מחמת הנתוח. כמו-כן, חשוב לנו מאוד לדעת על כל טיפול פולשני אחר הנעשה בפרה על מנת לוודא שטיפול זה איננו גורם לבעיות כשרות. בחו"ל אין כל פיקוח על נתוחי הפרות ועובדה זו, נותנת יתרון כשרותי משמעותי וחשוב ביותר לחלב הנחלב ברפתות הנמצאות תחת פיקוח בארץ, לעומת חלב הנחלב ברפתות בחו"ל.

דין חלב שנחלב ע"י לא יהודי (חלב נכרים)

בהלכה היהודית יש מצוות ואיסורים מהתורה ויש מצוות ואיסורים שנוספו מאוחר יותר ע"י חכמי המשנה והתלמוד (גם איסורים "מאוחרים" אלו נוהגים בעם ישראל כבר למעלה מ-1500 שנה). אלו כמו אלו, הנן חלק מהמסורת היהודית, ויהודי שומר תורה ומצוות מקפיד לשמור על האיסורים והמצוות "המאוחרים", לא פחות מאשר על המצוות והאיסורים שמקורם בתורה. והנה גם בכשרות החלב, מלבד איסור חלב בעלי חיים אסורים, שהינו איסור מהתורה, יש לנו גם איסורים שנוספו על ידי חכמי המשנה לפני קרוב ל-2000 שנה. איסור אחד הוא על כל חלב שנחלב על ידי לא יהודי, מבלי שיהודי נכח בזמן החליבה. הסיבה לאיסור גורף זה היתה המציאות שבה השכנים הלא יהודים היו חולבים את בעלי החיים שברשותם, מבלי להבחין בין בעלי חיים טהורים לטמאים, ולכן היה חשש שהחלב הנקנה מהם הינו תערובת של חלב טהור עם חלב טמא. הפתרון לכך היה

חלב כשר וחלב טמא

החלב הינו מוצר כשר, אם הוא נחלב מבעל חיים המותר באכילה (בעל חיים טהור) כגון חלב פרה, כבשה, עז או תאו. לעומת זאת, חלב הנחלב מבעל חיים אסור באכילה (בעל חיים טמא) כגון חלב נאקה, אתון, חזירה, סוסה, כלבה וכדומה, הינו חלב אסור באכילה ונחשב לחלב טמא האסור באכילה מבחינת הלכות הכשרות.

בחו"ל אין כל פיקוח על נתוחי הפרות ועובדה זו, נותנת יתרון כשרותי משמעותי וחשוב ביותר לחלב הנחלב ברפתות הנמצאות תחת פיקוח בארץ. לעומת חלב הנחלב ברפתות בחו"ל

חלב אסור מבהמה טהורה

לעתים בהמה טהורה נאסרת באכילה מחמת פגיעה פנימית ההופכת אותה לטריפה, למשל, נקב בריאה, בקיבה, במעי, בושט, בקרום המוח ועוד, או צמת הגידין שנקרע ברגל, או צלעות שבורות (אם רובן שבורות) ועוד. בהמה כזו אסורה באכילה והיא נחשבת לטריפה וגם חלבה אסור בשתייה, כמו חלב בעלי חיים טמאים. כידוע לנו, בבתי מטבחים לאחר השחיטה, נבדקות ריאות הפרות, ופרות שריאותיהן נמצאות פגומות, מוטרפות ובשרן נאסר באכילה. אע"פ כן, אנו שותים את חלב הפרות הללו בחייהן, מכיוון שכל עוד הבהמה לא נבדקה ונמצאה פגומה היא כשרה וחלבה מותר. כמוכן, במקרים בהם הטריפה ניכרת וידועה עוד בחיי הבהמה הרי שחלבה אסור בשתייה.

בנוכחות של יהודי בעת החליבה, על מנת לוודא שהחלב שנקנה, מקורו בבעלי חיים מותרים בלבד. איסור זה של חלב שנחלב ע"י לא יהודי ללא השגחה, מופיע כבר במשנה שנחתמה לפני 1800 שנה, ואיסור זה נקרא בטרמינולוגיה ההלכתית "חלב נכרים" (או "חלב עכו"ם" או "חלב גויים"), כאשר חלב שנחלב עם פיקוח של יהודי נקרא "חלב ישראל".

חלב נכרים בימינו

בתקופות מאוחרות יותר, החל מלפני כ-500 שנה, כאשר יהודים נתקלו במקומות מסוימים במציאות בה שוב לא היה כל חשש, לערוב חלב טמא בחלב המותר, נתעורר ויכוח הלכתי נוקב האם יש אפשרות להתיר את חלב הנכרים במקומות אלו גם ללא פיקוח של יהודי בעת החליבה, שהרי שוב לא היה קיים החשש שבגללו כנראה נאסר חלב נכרים על ידי חכמי המשנה. ויכוח זה נתעצם ב-200 השנים האחרונות והוא לא פסק עד ימינו אנו.

במאה העשרים נוסף נימוק נוסף למתירים והוא, שבחברות גדולות קיים פקוח של החברות ושל הממשלות על הרכב המוצר וטיבו והחוקים הממשלתיים, אוסרים על ערוב חלב מבעלי חיים אחרים. ולכן, לטענת המקלים, יש מקום להחשיב פקוח כזה כהשגחה מספקת, על מנת שלא להחשיב את החלב לחלב נכרים, וזאת, גם מבלי שיהודי נוכח בעת החליבה.

עמדה זו נתקבלה ורווחה בעיקר בצפון אמריקה, והרבה מאוד מהיהודים החרדים והמקפידים על כשרות, הקלו בחלב נכרים בימינו מתוך קבלת פסק ההלכה שהפיקוח הממשלתי נחשב לפיקוח מספיק, על מנת שהחלב לא יחשב כחלב נכרים, ובצפון אמריקה נתקבל הביטוי "חלב סתם" לחלב כשר מהמחלבות הגדולות שיש עליו פקוח ממשלתי ולא פקוח של השגחת יהודי בעת החליבה, כנהוג ב"חלב ישראל". אלא שבשנים האחרונות הולכת ומתגברת הדרישה לחלב ישראל גם ברחבי צפון אמריקה, בעיקר באיזורים החרדים, וכיום יש בארה"ב בכלל, ובאזור ניו-יורק בפרט, דרישה גדולה למוצרים ברמת חלב ישראל, אם כי עדיין ניתן למצוא רבנים ויהודים המקפידים מאוד על כשרות, ויחד עם זאת, סומכים על ההיתר של "חלב סתם".

בכל אופן, גם בנושא חלב נכרים, יש יתרון רב לחלב הישראלי על פני חלב הנחלב בחו"ל,

שהרי החלב הנחלב בחו"ל, ברפתות שבעליהם אינם יהודים, נחשב לחלב נכרים שכשרותו ודאי מהודרת פחות מחלב ישראל, הנחלב ע"י יהודים בארץ ישראל.

איסור גבינות נכרים

איסור נוסף מתקופת המשנה הינו איסור גבינת נכרים, שהינו איסור על כל גבינה קשה שיוצרה ע"י לא יהודים ללא השגחה ופיקוח צמוד בעת ייצורה. איסור זה נקבע כנראה מחמת הסיבה שהגויים גבנו את גבינותיהם בעזרת עור קיבת עגלים שלא נשחטו כהלכה, ולכן גבינות שיוצרו ע"י נכרים נאסרו, למרות שלא היה חשש לשימוש בחלב טמא, מכיוון שמחלב טמא לא יכלו ליצר גבינות.

יצור הגבינה הקשה הכשרה, נעשה או ע"י שימוש בתוכן הקיבה ולא בעורה, או גם אם השתמשו בעור הקיבה עצמה, הרי שזה היה לאחר שהיא נתייבשה לחלוטין באופן ששוב לא נחשבה לבשר. גם במקרים בהם היו משתמשים בקיבה של עגלים שנשחטו כהלכה מבלי שנתייבשו, הרי שהדבר לא אסר את הגבינה (בגלל דיני בשר וחלב), כמו שהוא אסר במקרה של שמוש בקיבת עגלים שלא נשחטו כהלכה, כפי שנהגו לעשות הגויים (בגלל איסור בשר לא כשר).

לכן, כל גבינה שהתגבנה ע"י לא יהודים ללא השגחה צמודה של יהודי, נאסרה ואיסור כשרות זה, שלא כמו איסור חלב נכרים, נוהג ברוב המקומות גם בימינו. ובכל מקום מקפידים ליצר גבינות כשרות, אך ורק בהשגחה צמודה, גם כאשר ידוע וברור שמדובר במפעל המייצר את הגבינות בעזרת אנזימים כשרים ולא בעזרת אנזימים שמקורם בקיבות עגלים לא כשרים.

כאן אנו מגיעים ליתרון הכשרותי השלישי של גבינות תוצרת כחול לבן, שהרי גבינות אלו המיוצרות בארץ ע"י יהודים, במחלבות המייצרות רק מוצרים כשרים תחת השגחה, הנן גבינות כשרות, בשעה שגבינות המיוצרות בחו"ל במפעלים של לא יהודים, יכולות להיות כשרות, רק אם בנוסף לשימוש בחומרי גלם כשרים ובכלים כשרים, תהיה השגחה צמודה של יהודים בעת יצור הגבינות, על מנת שהגבינות לא יאסרו מדין גבינות נכרים.

אבקת חלב

בתקופת הצנע, בימיה הראשונים של מדינת ישראל הובאה לארץ אבקת חלב מחו"ל על

מנת לספק את תצרוכת החלב המקומית. הרבנים באותה תקופה נזקקו לשאלת כשרות אבקת החלב הזו, שכמובן יוצרה מחלב שנחלב ע"י נכרים, ללא כל השגחה. עקב שעת הדחק והצורך שהיה באותה שעה, הותר השימוש באבקת חלב זו בנימוק, שיש להבחין בין חלב וגבינה, לאבקת חלב. האיסור היה על חלב ניגר ועל גבינות, ולא על אבקת חלב. ואם ידוע לנו שאבקה זו יוצרה מחלב כשר בלבד ובכלים כשרים, יש מקום להתירה, יותר מאשר את החלב הניגר ואת הגבינה.

עמדת הרבנות בישראל

באותה תקופה נתגבשה עמדת הרבנות הראשית לישראל עמדה שפחות או יותר נשארה בעינה עד ימינו אנו. הרבנות אינה מקבלת (אפילו לא לצורך מוצרים בכשרות רגילה) את עמדת המקלים, בנוגע לחלב נכרים בימינו, ואף לא בנוגע לחלב סתם שיש עליו פיקוח ממשלתי. רבני ישראל עושים הבחנה בין ארצות הגולה, שם היה קשה למצוא מוצרי חלב כשרים, מבלי להתיר חלב שנחלב ללא השגחת יהודי, ובין המצב בארץ ישראל, שבה יש חלב ישראל לרוב, שהרי החולבים עצמם ובעלי הרפתות הינם יהודים.

עמדה זו של הרבנות מתייחסת לחלב ניגר או למוצרים המיוצרים מחלב ניגר, כולל גבינות, שהרבנות איננה מוכנה לתת להם כשרות גם אם הם יוצרו עם השגחה מלאה, אם לא היתה השגחה גם ברפתות בעת החליבה. לעומת זאת, באבקת חלב הרבנות מקילה יותר, והיא מוכנה להתיר את השימוש באבקות חלב נכרים, בתנאי שהדבר יצוין בפרוש על המוצרים, כלומר, שיכתב שהמוצר מכיל "אבקת חלב נכרים", כדי שהמחמירים בעניין זה יוכלו להימנע משימוש במוצרים אלו.

בענין זה, עמדת הרבנים ונותני הכשרות עולה בקנה אחד עם עמדת החקלאים ויצרני החלב בארץ, שהרי הדרישה הכשרותית לחלב ישראל ולגבינת ישראל מקשה על יבוא מוצרי החלב מחו"ל, ומגינה במידה מסוימת על יצור החלב המקומי.

בגליון הבא נדון בשאלת אי האכיפה של הוראות הרבנות הראשית לישראל והשלכותיה של אי אכיפה זו על משק החלב, וכן נדון בנושאי כשרות נוספים הנוגעים למשק החלב בארץ ובחו"ל. ■

הערות, הצעות ושאלות יתקבלו בברכה בדואר אלקטרוני zeevw@tnuva-com.co.il